

Domela valt van zijn voetstuk

BIOGRAFIE Ferdinand Domela Nieuwenhuis, de ooit aanbeden grondlegger van het Nederlandse socialisme, was groots en kleinzielig tegelijk.

Zwijgend gadeslagen en gevolgd door vele duizenden trok op zaterdag 22 november 1919 de rouwstoet van Ferdinand Domela Nieuwenhuis door het centrum van Amsterdam. De overleden anarchist werd later die dag gecremeerd op het Westerveld in Velsen. Op de kist lag een rode vlag. Er waren talrijke bloemstukken van anarchistische, sociaal-democratische en communistische organisaties en personen. De massale opkomst en vele huldebetuigingen doen vermoeden dat Domela zich op het hoogtepunt van zijn populariteit bevond.

Niets was minder waar. Drie decennia daarvoor gold hij als de charismatische leider van het Nederlandse socialisme en staatsvijand nr. 1. De laatste jaren voor zijn dood was Domela politiek volkomen geïsoleerd geraakt. De indrukwekkende rouwstoet en plechtigheid in het crematorium waren dan ook een eerbetoon aan een held van weleer.

Na de recente wetenschappelijke studies over toenmalige politieke kopstukken als Abraham Kuiper en Pieter Jelles Troelstra, is er nu een volwaardige biografie over Domela. Weliswaar was er door anarchistische geestverwanten veel over hem geschreven, maar deze publicaties zijn doorgaans hagiografisch van aard. De Domelabiografie van Jan Meyers (1993) voldoet evenmin. Evenals in diens Mussertbiografie is er veel aandacht voor aardige anekdotes en petite histoire. De auteur schiet echter tekort in zijn politieke analyses. Meyers besteedt bovendien nauwelijks aandacht aan Domela's internationale betekenis en leunt zwaar op diens autobiografie *Van Christen tot anarchist* (1910). Deze memoires zijn op verschillende punten onbetrouwbaar en dienen vooral een apologetisch doel: het rechtvaardigen van Domela's opvattingen, handelen en het bewijzen dat zijn keuze voor het anarchisme het onvermijdelijke eindpunt van zijn politieke Werdegang was. Een wetenschappelijke studie over Domela was derhalve gewenst.

Zijn biograaf Jan Willem Stutje schreef eerder uitstekende studies over Paul de Groot en Ernest Mandel. Op basis van een overstelpende hoeveelheid archieven en literatuur beschrijft hij nu het bewogen leven van Domela. Hij doet dit kritisch, maar vooral met empathie. Alhoewel Domela een zeer turbulent privéleven kende (hij verloor drie vrouwen en vijf kinderen), ligt de nadruk in de biografie op zijn politieke optreden en betekenis. Veel feiten hierover zijn inmiddels genoegzaam bekend. De lutherse predikant Domela werd getroffen door de sociale misstanden van zijn tijd. Aanvankelijk streed hij hiertegen in samenwerking met vooruitstrevende liberalen. Na zijn afscheid van de kerk in 1897 gold Domela spoedig als de leidende figuur binnen de opkomende Nederlandse arbeidersbeweging. Ook over de grens genoot hij bekendheid. Domela onderhield contacten met vooraanstaande buitenlandse socialisten (onder wie Karl Marx en Friedrich Engels) en sprak op verschillende internationale congressen. Tijdens zijn Kamerlidmaatschap (1888-1891) werd Domela door zijn collega-parlementariërs volkomen genegeerd. Ondanks zijn inspanningen kon hij door dit cordon sanitaire avant la lettre weinig bereiken.

Hierover teleurgesteld radicaliseerde een deel van zijn aanhangers in antiparlementaire richting. Tevergeefs trachtte Domela de antiparlementaire en parlementaire vleugel binnen de Sociaal-Democratische Bond te verzoenen. In 1894 richtte de laatste groep de Sociaal-Democratische Arbeiders Partij op, die weldra de oude partij zou overvleugelen. In 1898 trad Domela terug uit zijn ineengeschrompelde partij en bekeerde hij zich definitief tot het anarchisme. Tijdens de spoorwegstakingen in 1903 trad hij nog eenmaal op de voorgrond. Zijn tanende invloed op de arbeidersbeweging nam daarna nog verder af.

Stutjes verdienste is dat hij het bestaande beeld van Domela weet te completeren en nuanceren met nieuwe feiten en gezichtspunten. Het leven van de verheven voorvechter tegen het ka-

de Volkskrant
21-7-2012

De vermogende Domela Nieuwenhuis (1846-1919) gaf zijn fortuin aan de arbeidersbeweging, ging het verhaal. In werkelijkheid verloor hij veel geld met riskante investeringen, onder andere in een Javaanse koffieplantage. Foto Spaarnestad

pitalisme bleek soms minder fraai te zijn dan hijzelf deed voorkomen. Zo is het verhaal dat de vermogende Domela zijn fortuin aan de beweging had opgeofferd slechts ten dele waar. Een fors deel van zijn geld was hij kwijt geraakt door ongunstige investeringen (onder andere in een Javaanse koffieplantage!).

Herhaaldelijk toonde Domela zich uiterst rancuneus en kleingeestig tegenover mensen met wie hij voorheen zeer nauw had samengewerkt. Soms combineerde Domela zijn ideologische dogmatisme met een opmerkelijk elastisch pragmatisme, zoals bij de spoorwegstakingen van 1903. De belangrijkste eis van de stakers - verplicht vakbondslidmaatschap - stond feitelijk haaks op zijn liberale opvattingen. Dankbaar greep Domela de gebeurtenissen echter aan om de gehate sociaal-democraten te bestrijden.

Even curieus is hoe deze apostel van het internationalisme zich bediende van antisemitische en germanofobe stereotypen (soms gecombineerd) om tegenstanders, zoals de Duitse sociaal-democraten en hun voorganger Marx, te diskwalificeren. De onthullingen over Domela's onaangename karaktertrekken en machinaties doen geen afbreuk aan zijn historische betekenis. Het maakt hem misschien een iets minder groter man maar tegelijkertijd ook een stuk menselijker.

De vraag blijft in hoeverre Domela ooit een werkelijke marxist is geweest. Marx' uitgangspunt van de proletarische zelfbevrijding omarmde hij geestdriftig. Dat gold minder voor diens deterministische denkbeelden, waarbij

Antisemiet of niet?

In De Vrije Socialist van 24 augustus 1898 schreef Domela: 'De Joden hebben als mensen ongetwijfeld evengoed hun fouten als de niet-Joden. Laat ons toegeven dat uit den aard der verhouding met de niet-Joden hun zelfs een zekere slimheid moet toegeschreven worden, doordien zij nooit weten hoe ze het zelfs met hun beste niet-Joodsche vrienden hebben.'

Volgens Bert Altena, secretaris van het F. Domela Nieuwenhuis-Fonds, heeft biograaf Stutje dit artikel gemist. Het ontkracht zijns inziens Stutjes beschuldiging van 'platte antisemiet' aan het adres van Domela Nieuwenhuis. Altena citeert in Het Parool van 6 juli 2012 Domela nogmaals: 'Men moet niet vragen: is die man een Jood - maar zeggen: die man is mensch, en indien hij fouten doet, misslagen begaat, dan begaat hij die als mensch, niet als Jood.'

het socialisme als onvermijdelijk resultaat van maatschappelijke wetmatigheden werd beschouwd. Domela's socialisme en latere anarchisme kenmerkte zich steeds door een welhaast religieus verlangen naar eenheid en gemeenschap. Zijn biograaf typeert Domela als 'een romantische revolutionair'. Feitelijk had hij veel gemeen met de door

Marx en Engels geminachte 'utopische socialist'.

Politiek betekende voor Domela het streven naar sociale en culturele verlossing van alle verschoppelingen. Als propagandist hiervoor toonde hij zich onvermoeibaar. Domela hield talloze toespraken, redigeerde verschillende kranten en schreef ongeveer 4.500 publicaties (artikelen, brochures en boeken). Vergelijk dat met de huidige politici die hun bespiegelingen doorgaans vervatten in hijgerige tweets. De politicus Domela werd aanbeden als verlosser en cultiveerde welbewust zijn Christusachtige imago. Typerend was zijn hunkeren naar het martelaarschap. Uiteindelijk stierf hij oud, ziek en tamelijk gedesillusioneerd.

Wat was de politieke betekenis van Domela op langere termijn? Als voornaamste grondlegger van de socialistische beweging in Nederland zou hij vervolgens aan haar fundamenten knagen. In hoeverre is Domela - onbedoeld weliswaar - met zijn haatdragende propaganda tegen reformistische sociaal-democratie een wegbereider geweest voor het communisme in ons land? Deze belangwekkende vraag laat Stutje buiten beschouwing. Het is slechts een kleine kanttekening bij een voortreffelijke biografie.

Robin te Slaa

★★★★★

J.W. Stutje: Ferdinand Domela Nieuwenhuis - Een romantische revolutionair.

Atlas Contact, 552; € 34,95.
ISBN 978 90 450 2124 9.